

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

اسلام در هند

محمد رضا موحدی

سخن ناشر

برنامه‌ریزی آموزشی باید امری پویا و متناسب با دگرگونی‌هایی باشد که در ساختار دانش و رشته‌های علمی پدید می‌آید. تحولات اجتماعی، نیازهای نوظهور فراگیران و مقتضیات جدید دانش، اطلاعات، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌های نوینی را فرا می‌خواند که پاسخ‌گویی به آنها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید. گسترش فرهنگ‌های سلطه‌گر جهانی و جهانی‌شدن فرهنگ، در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، مشکلات و نیازهای نوظهوری را پیش رو گذارده است که رویارویی منطقی با آنها، در پرتو آراستن افراد به اندیشه‌های بارور، ارزش‌های متعالی و رفتارهای منطقی که در قالب موقعیت‌های رسمی آموزشی، با ایجاد رشته‌ها و متون جدید و گسترش دامنه آموزش‌ها و مهارت‌ها و تربیت سازمان‌یافته صورت گیرد امکان‌پذیر است.

بالتذگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی استوار، قاعده‌مند و تجربه‌پذیر است که در آن، برنامه‌های آموزشی، متن‌های درسی و استادان، ارکان اصلی به شمار می‌آیند؛ همچنین بالتذگی برنامه آموزشی به هماهنگی آن با نیاز زمان،

استعداد علم‌آموزان و امکانات موجود، وابسته است؛ چنان‌که استواری متن‌های درسی به ارائه تازه‌ترین دستاوردهای علم در قالب نوترین شیوه‌ها و فناوری‌های آموزشی است.

بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها به حفظ نشاط علمی مراکز آموزشی کمک می‌رساند.

حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. جامعه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ العالمية، به‌عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت آموزش و پرورش دانش‌پژوهان غیرایرانی را برعهده دارد، با ارج نهادن به تلاش‌های صورت‌گرفته و خوشه‌چینی از خرمن دانش عالمان گران‌قدر، بر آن شد تا با بهره‌گیری از شیوه‌های جدید آموزشی و تازه‌ترین دستاوردهای علمی به آماده‌سازی نوشتارهای آموزشی بپردازد.

نگارش و نشر افزون بر ۱۵۰ عنوان متن درسی و بیش از ۳۰۰ نگاشته در موضوعات گوناگون علوم دینی، با زبان‌های زنده دنیا، برآیند این تلاش است. نوشتار حاضر با عنوان اسلام در هند، حاصل تلاش علمی و درخور تقدیر جناب دکتر محمدرضا موحدی است.

مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از نگارنده گرانمایه و سایر فرزانه‌گانی که در به‌ثمر رسیدن این اثر، بذل عنایت کرده‌اند، سپاسگزاری می‌کند. در پایان، فرهیختگان دانشور را به یاری خوانده، چشم امید به نقد و نظر آنان دوخته‌ایم.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سخن پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

حوزه‌های علمیه در تلاش وصف‌ناپذیر خود در طول تاریخ، همواره تعلیم و تربیت شاگردان را جزء رسالت‌های اصیل خود قرار داده و بدین وسیله، معارف فاخر اسلام و علوم اهل بیت علیهم‌السلام را نسل‌به‌نسل به دست ما رسانیده‌اند و به همین سبب، به کتاب‌های آموزشی توجه داشته‌اند.

گسترش فناوری، پیشرفت شگرفی را در عرصه علم پدید آورده است. در دنیای امروز، آگاهی‌های مورد نیاز بشر در تمام عرصه‌ها، به سرعت دست‌یافتنی است. شیوه‌های سنتی و انبوه‌خوانی جای خود را به روش‌های نوین آموزشی داده است که این دگرگونی‌ها در پی رسیدن هرچه سریع‌تر به اهداف آموزشی است.

جامعة المصطفی ﷺ العالمية نهادی حوزوی است که تعلیم و تربیت فراگیران غیرایرانی را در حوزه علوم اسلامی برعهده دارد. افراد زیادی از ملیت‌های گوناگون در سطوح مختلف آموزشی و در رشته‌های متنوع علوم اسلامی و انسانی در این دانشگاه تحصیل می‌کنند. دانش و بینش اسلامی طلاب غیرایرانی، با توجه به تنوع منطقه‌ای و کشوری، تفاوت‌هایی دارد؛ همین امر

جامعه‌المصطفیٰ ﷺ العالمیه را به تدوین نگاشته‌های نوین و هماهنگ با گستردگی و گوناگونی ملیت‌ها وامی‌دارد.

بزرگان و اندیشمندان حوزوی، به‌ویژه امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه) همواره تأکید داشته‌اند که آموزش‌های حوزوی با شیوه‌های جدید و مبتنی بر روش‌های استنباط فقه جواهری تدوین شود و رو به شکوفایی بشتابد. مقام معظم رهبری (دامت برکاته) در سال هشتمادوشش، در جمع روحانیون فرمود: «شتاب علم در این بیست‌سالی که گذشت، یقیناً به مراتب کمتر از شتاب علم و پیشرفت فناوری در بیست‌سالی است که پیش روی ماست... در مورد کتاب درسی باید عبارت را آن‌چنان واضح بیان کنیم تا کسی که دنبال فهم مطلب است، بتواند به‌راحتی آن را بفهمد... البته باید توجه شود که سطح مطلب پایین نیاید».

به لطف پروردگار، پس از انقلاب اسلامی ایران، ظرفیت مناسبی در اختیار محیط‌های علمی قرار گرفت.

جامعه‌المصطفیٰ ﷺ العالمیه در پرتو معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام و به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، به منظور تحول در نظام آموزشی، با بهره‌گیری از گروه‌های علمی، آموزشی و پژوهشی و نیز سازماندهی متون درسی و با نگاهی ویژه به اقتضائات خاص منطقه‌ای و بین‌المللی این نهاد، تدوین متون درسی متناسب برای نظام آموزشی را از مأموریت‌های ویژه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ قرار داد.

این پژوهشگاه، تجربه ارزشمندی از تحقیقات تدوین متون را در خود جای داده است و با اتکا به تجربه مجموعه‌های تدوین متون دو سازمان پیشین نهاد، یعنی «مرکز جهانی علوم اسلامی» و «سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج کشور»، به شکوفایی جدیدی در تولید علم دست یافته است.

چاپ نزدیک به دویست عنوان متن درسی در داخل و خارج از کشور و آماده‌سازی بیش از دویست متن و جزوه درسی، بخشی از فعالیت‌های علمی در عرصه تدوین متون درسی است که امید است با عنایات الهی و توجهات حضرت ولی عصر ﷺ سهمی کوچک در گسترش فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی ﷺ به‌شمار آید.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ با قدردانی از فعالیت‌های گذشتگان و با هدایت و نظارت مدیریت برنامه‌ریزی آموزشی و نیز همکاری گروه‌های علمی پژوهشکده‌ها، بر آن است که برای تأمین نیازهای آموزشی با معیارهای پیشرفته متون درسی، ادامه‌دهنده این جریان مبارک باشد.

متن درسی حاضر که با عنوان **اسلام در هند** نگارش یافته است، حاصل تلاش ارزشمند جناب آقای دکتر **محمد رضا موحدی** است. از ایشان و دیگر فرزانه‌گانی که در به ثمر رسیدن این اثر نقش داشته‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

در پایان، پیشاپیش از خوانندگان ارجمندی که با ارسال نظرات سازنده خویش ما را در زدودن کاستی‌های این اثر، یاری می‌رسانند قدردانی می‌کنیم.

جامعة المصطفی ﷺ العالمية

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

۱۵.....	۱. وضعیت جغرافیای طبیعی هند.....
۱۵.....	مساحت.....
۱۵.....	همسایگان.....
۱۶.....	آب‌های داخلی.....
۱۶.....	عوارض طبیعی.....
۱۷.....	آب و هوا.....
۱۸.....	ویژگی‌های انسانی.....
۲۳.....	۲. پیشینه تمدن هند.....
۲۳.....	گهواره فرهنگ‌ها.....
۲۴.....	تمدن دره سند.....
۲۷.....	ورود مهاجمان.....
۲۸.....	امپراتوری ماوریا.....
۳۰.....	امپراتوری گوپتا.....
۳۱.....	تاریخ هند جنوبی.....
۳۳.....	۳. ورود اسلام به هند.....
۳۳.....	نخستین رویارویی‌ها.....
۳۴.....	گواهی‌های تاریخی.....
۳۶.....	مهاجرت مسلمانان به جنوب هند.....
۴۰.....	گزارش ابن بطوطه.....
۴۳.....	انگیزه‌های گرایش به اسلام.....
۴۵.....	اسلام و نفی جامعه طبقاتی.....

۴. سلسله غزنویان ۵۱
- غزنویان در هند ۵۱
- هند و فرهنگ اسلامی در روزگار غزنویان ۵۲
- سلسله غوریان (آل شنسَب) ۵۴
- وضع اجتماعی و فرهنگی در عهد غوریان ۵۷
۵. ممالیک (سلاطین هند) ۶۱
- آغاز کار ممالیک هند ۶۱
- اوضاع فرهنگی در عهد ممالیک ۶۳
- سلسله خلجیان ۶۶
- اوضاع اجتماعی در عهد خلجیان ۶۹
۶. سلسله تغلقیان ۷۵
- آغاز کار تغلقیان ۷۵
- حکومت‌های دیگر در عهد تغلقیان ۷۸
- زندگی اجتماعی در عهد تغلقیان ۸۱
- سلسله سادات (سیدها) ۸۶
۷. لودیان (افغانان) ۹۳
- روی کار آمدن لودیان ۹۳
- ویژگی‌های پادشاهان لودی ۹۶
- اوضاع اجتماعی و فرهنگی بین سال‌های ۹۳۲ - ۱۱۷ق (۱۵۲۵ - ۱۳۱۳م) ۹۷
- افغانان ۱۰۰
- ویژگی‌های شاهان افغان ۱۰۲
- اوضاع فرهنگی دوره افغانان ۱۰۳
۸. گورکانیان هند - بابر (۹۳۷-۹۳۲ق / ۱۵۳۰ - ۱۵۲۶م) ۱۰۷
- آغاز کار گورکانیان ۱۰۷
- اوضاع فرهنگی در عصر بابر ۱۰۹
- آثار بابر ۱۱۱
- نصیرالدین محمد همایون (۹۶۳ - ۹۳۷ق / ۱۵۵۶ - ۱۵۳۰م) ۱۱۲
- اوضاع فرهنگی در عهد همایون ۱۱۵
- جلال‌الدین محمد اکبر (۱۰۱۴ - ۹۶۳ق / ۱۶۰۵ - ۱۵۵۶م) ۱۱۷
- اوضاع فرهنگی و اجتماعی در دوران اکبر ۱۲۰
۹. نورالدین محمد جهانگیر (۱۰۳۷ - ۱۰۱۴ق / ۱۶۲۸ - ۱۶۰۵م) ۱۲۷
- هند پس از اکبرشاه ۱۲۷
- اوضاع فرهنگی در عهد جهانگیر ۱۳۰
- شهاب‌الدین محمد شاه جهان (۱۰۶۸ - ۱۰۳۷ق / ۱۶۵۸ - ۱۶۲۸م) ۱۳۲

۱۳۴	.....	اوضاع فرهنگی دوره شاه‌جهان
۱۳۶	.....	محمد اورنگ زیب عالمگیر (۱۱۱۸ - ۱۰۶۸ق)
۱۳۸	.....	اوضاع فرهنگی و اجتماعی در عهد اورنگ زیب
۱۴۵	.....	۱۰. تیموریان هند
۱۴۵	.....	هند پس از مرگ اورنگ زیب
۱۴۸	.....	اوضاع ادبی و اجتماعی هنر در دوران تیموریان هند
۱۴۹	.....	اوضاع فرهنگی در عهد محمدشاه
۱۵۰	.....	دیگر پادشاهان تیموری پس از محمدشاه
۱۵۴	.....	علل زوال سلطنت مغول
۱۵۷	.....	اوضاع فرهنگی در اواخر عهد تیموری
۱۵۹	.....	۱۱. ورود استعمار به هند
۱۵۹	.....	ظهور و پیشرفت استعمارگران
۱۶۰	.....	افول گورکانیان
۱۶۱	.....	پیروزی انگلستان بر رقیب اروپایی
۱۶۲	.....	فرمانروایان کل و فتوحات آنها
۱۶۴	.....	قیام سیپوی
۱۶۵	.....	دگرگونی اوضاع هند
۱۶۶	.....	تشکیل کنگره ملی هند
۱۶۷	.....	تأسیس مسلم لیگ
۱۷۱	.....	۱۲. تأثیر زبان فارسی در هند
۱۷۱	.....	ورود کاروان زبان و ادب فارسی به هند
۱۸۵	.....	آمیزش دو زبان و تولد زبان اردو
۱۹۱	.....	۱۳. صنعت و هنر اسلامی در هند
۱۹۱	.....	درخشش فرهنگ و هنر اسلامی
۱۹۱	.....	۱. معماری
۱۹۵	.....	۲. خطاطی و خوشنویسی
۱۹۸	.....	۳. هنر کتابت
۱۹۹	.....	۴. صنعت کاغذسازی
۱۹۹	.....	۵. موسیقی
۲۰۲	.....	۶. نساجی
۲۰۳	.....	۷. زرگری، آهن‌گری و عاج‌سازی
۲۰۴	.....	۸. علوم طبیعی و ریاضی
۲۰۶	.....	۹. تشکیلات اجتماعی و اقتصادی
۲۱۱	.....	۱۴. سنت تاریخ‌نگاری اسلامی در هند
۲۱۱	.....	تاریخ با اسطوره

۲۲۳	.....	۱۵. تصوّف اسلامی در هند
۲۲۳	.....	ظهور تصوّف در هند
۲۲۸	.....	۱. چشتیه
۲۲۹	.....	۲. سهروردیه
۲۳۰	.....	۳. نقشبندیه
۲۳۱	.....	۴. قادریه
۲۳۵	.....	۱۶. قدیمی‌ترین کتیبه‌های هندی دوره اسلامی
۲۳۵	.....	تاریخ کتیبه‌نویسی در هند
۲۴۱	.....	کتیبه حاشیه (نثر)
۲۴۹	.....	پیوست اوّل: جدول سلسله‌های اسلامی در هند
۲۴۹	.....	غزنویان (۵۸۲ - ۳۶۶ ق / ۱۱۸۶ - ۹۷۷ م) خراسان، افغانستان و هند شمالی
۲۵۰	.....	غوریان (۱۲۱۵ - ۱۰۰۰ / ۶۱۴ - حدود ۳۹۰)
۲۵۰	.....	شاخه اصلی در غور و سپس در غزنه
۲۵۱	.....	سلاطین دهلی (۹۶۲ - ۶۰۲ ق / ۱۵۵۵ - ۱۲۰۶ م) شمال هند
۲۵۱	.....	۱. شاهان معری یا غلامشاهان یا سلاطین مملوک
۲۵۱	.....	۲. سلاطین خلجی
۲۵۲	.....	۳. تغلقیه
۲۵۲	.....	۴. سلسله سادات
۲۵۳	.....	شاهان مغول هند (۱۲۷۴ - ۹۳۲ ق / ۱۸۵۸ - ۱۵۲۶ م)
۲۵۷	.....	پیوست دوم: منظومه ملک‌الشعراى بهار دربارهٔ هند
۲۶۳	.....	کتابنامه